

A D A B A K I A K

LIZARRAGA TA MIKELESTORENA.—Idazle bakartzat aipatzen da Naparroan Lizarraga Elkanokoa bere mendean (1748-1835).

Ogei ta amazzpi urte eukoza Lizarragak, Mikelestorena lesakarra il zanean, oker ez bagagoz.

Amazortzigarren gizaldi-gizaldikoa zan Mikelestorena (1719-1785).

Ez eban argitaratu ezer Lizarragak bere denboran. Mikelestorenak bai. Bost argitaraldi daukoz *Cerura Nai Duenac* izeneko liburuak. Danak Iruñiako moldiztegieta egiñak.

Bakartade osoan zanik Lizarraga, ezin geinke esan ba, beste barik.

Ez dogu ixildu bear Mikelestorena. Lizarraga aundiaren ondoan Mikelestorena apala. Biak naparrak eta mendekoak, Lizarraga baiño Mikelestorena zarragao bada be.

Irigaray-Aingeruk aipatu dau, Iruñiako egunkari batean argitaratu daben lan batean. Konturatu barik izango da, baiña ixiltasun aundian dago oraindik Lesakako abade aipagarria.

M.-B. A.

SEBERO ITURRINO-REN BARRI IDATZI DA EZER?—«*Marksaren Alaba*» bertso-kantaen egillea da Sebero Iturrino Motrikuarra Zenbat ere zenbat bidar argitaratu diran bertso-kantaok!

Baiña zer dakigu egillearen ganean? Nor zan Sebero Iturrino? Zer dakigu bere bizitzeari buruz?

EGAN'en irakurleren batek bai ete daki ezer? Baliteke jakitea. Pozik artuko genduke erantzuna.

M.-B. A.

ALDAZABAL.—Ez da aipatzen euskal literaturaren kondairan XVIII-gko. idazle au. Erderaz idatzi ebazan liburu bi. Euskeraz be bai beste bat. Andra-Mari Iziarkoaren bederatzaurren bat da euskerazkoa. 1768-garren urtean egin zan lenengo argitaratzea, baiña onen alerik iñon gordetan danik ez dakigu. 1790-garren urteka da bigarren argitaratzea. Vinsonek emon eban onen barri. Don Antonio Arruek be badauko ale bat. Auxe da azalekoa:

A M A
VIRGINA SANTISIMA
Yciarcuaren Bederatzi
urrena.

DON PEDRO JOSEPH DE
Aldazaval, y Murguia, Debaco
Beneficiadu, len Vicario iza
nac, ateratzen debana
1768 garren
urtean.

BEARDAN BEZELA
1790 urtean.

—
Tolosan: Libruguille D. Fer
min Huarte, eta Arlegui,
Preceptorea.

Uts bategaz aipatze ndau Vinsonek: *Alzaval* ipini eban, *Aldazaval-en* ordez, eta ortik dator beste utsezko aipatzeen iturria. Personaje bi balitzakez lez be agertzen da leku batzuetan, eta nere ustez Vinsonegandik dator okerra.

Iruñian argitaratu ebazan Aldazabalek erderazko liburu biak, eta orregaitik aipatzen ditu Aita Goyenak bere bibliografian. Bide batez, ainbat barri emoten dauz, Debako abade txalogarri oneri buruz.

Esnaolak be ugari aipatzen dau gure idazle au *Santa Maria de Itziar* liburuan, batez be 176-garren orrialdeko oar luzean.

Irudi-adieraz, metaforaz, gudari-ezezagunen berpiztaille ari nazela edo olakoren bat esan zidan iritziemotaille batek. Egia da izan be. Gure literaturaren kondaira onak agertzen asi dira. Bide onetik asi be. Saio luzeagoak egingo dirala denbora asko barru, uste dogu. Gure idazleen arteko «Gudari-ezezagutuak» be aipamen bat bear leukee saio aundietan. Aipamen bat bai, besterik ezean. XIX-gko. gizaldiaren erdi-ingururairiñokoak beintzat. Edo gutxienez XVIII-koak ez dagitezala ixillean gelditu.

Aipatzea, eta besterik ez nauke eskatuko.

M.-B. A.

PILOTA JOKOAREN JATORRIAK.—Gaur egun ditugun periodista merkeak maiz ari zaizkigu gai honi buruz, betiko arinkeriaz, inunden astakeriarik handienak esanez, eta oraindik denbora asko ez dala irakurria dugu pilota joko Ameriketatik ekarria dala ere. Baina, danck dakigunez, pilota hain da biribila, hain neurri askotakoa, erarik ugarietan jokatuaz ezagutu da lehengo mendeetatik. Eta Egipto-ko eta Grezia-ko irudietan azaltzen zaizkigunak oso era desberdinak dire gure herrian ezagutu ditugunetatik. Inkak eta Maiak ezagutu zituzten erak ere, irudietatik begiratu behar ha gendu, hauetan ere beste era batzuk aurkituko ditugu. Eta elkarri konparatuaz hasiko ba gina, gaurko Euskal Herrikoa, Induetako Hockey dalakoarekin konparatzea bezala izango litzake. Biak pilota jokoak, baina elkarrekin zer ikusirik gabekoak. Denbora guztietan izan du herri bakoitzak bere pilota joko era. Nork nori hartu dion eta nondik nora etorri dan bila ibiltea alperrikakoa dugu. Ez bait da agiri zehatzik non noiztik edo non nolako joerak izan diren bereizteko.

Rodney Gallop-ek zionez, Euskal Herrian historia aurretik dato-rrena da pilota jokoak. Eta huntaz ematen du aski argi eta aski agiri. Gallop-ek berak zionez, euskal herri-kanta zaharretan ere oso zabaldua dala pilotaren berria. «Gure ohitura zaharrak konserba ditzagun», oso zabaldua da Lapurdin, lehengo denboretatik:

*Haurrak ikas-azue eskuaraz mintzatzen
Ongi pilotan eta oneski dantzaten.*

Bestalde, badakigu noizbait, pilota, artzainen jokoak zan zela, J. M. Barandiaran eta M. Lekuonak eman dizkiguten zenbait agiriri jarraituaz. Oraindik artzaingoak jarraitzen duen lekuetan aurkituko ditugu zenbait toki-izen: Aralarren «Pelota soro» eta Oiartzungo Zal-
din inguruan «Pillota soro», adibidez.

Baina hala ere, aitortu behar dugu, lehen dokumentu idatzia 1331-koa dugula, Euskal Herriari dagokionez. Nafarroako erregeak pilotan jokatzeko toki bat egin zuteneko noski. Fr. Fernando de Mendoza-k Nafarroako artxiboan aurkitu zuen agiri hori. Ikusi bere berri «Euskalerrriaren alde» (1916). Beraz, 1331-an izatera, Ameriketatik ekarria ez, baizik Ameriketara eramana izan behar zuan.

Neronek ere, Eibarko Club Deportivo-ak argitaratzen duen boletinean (diciembre, 1961) eman nuen gai honi buruzko lan bat. Baina periodistak enteratu gabe geldituko dira. Enteratu gabe geldituko diran bezala L. de Ubitarte-k «La Voz de España»-n 1964-ko otsailaren 29-an argitaratu eman zuenaz

J. S. M.

PILOTA JOKOA ETA EUSKAL LITERATURA.—Gure literatura eskolatik irakatsi ezik, ez da harritzekoa ezer ez dugunaren usteak iraun ahal izatea. Eta gure herriko eruditoak ere uste horren menpeko bizi dirala esango nuke.

Pilotarekin ari gera, baina inori pilota egiteko asmorik gabe (erderaz, «sin hacer la pelota» edo). Honegatik, gauzak argi eta garbi jarri nahi ditugu.

Gehienok dakigunez, deporteen bibliografian maixu dugu Joxe Iguaran tolosarra. Eta 1953-an Tolosan izan zen uholdean agiri askoren galera izan ba zuen ere, bere bibliografia artxiboa oso aberatsa da. Hain zuzen, 1965-ean Banco de Tolosa-k argitaratu zuen liburuxka batean «El juego vasco de la Pelota - Autores antiguos y modernos que nos hablan de pelota» lana argitaratu eman zuen, pilota nolabait aipatzen zuten egileak urtez-urte zerrendan jarriaz. Ez da berriketa, Moisés-engandik hasi eta 1958-ko Lartigue-ra arte.

Zerrenda horretan, konturatzen garanez, erderaz idatzi duten Euskal Herrikoak kontuan izan ditu Iguaranek, eta inoiz euskerazkorik azaltzen ba zaigu, Iztueta edo Zaldubi bezala adibidez, ba dirudi hoin berriak ere erderazko egileengandik edo itzulpenetatik izan dituela. Honegatik, egilearen ondorean ipinten duen urtetik konturatuko gara (liburuaren titulurik ez bai du jartzen) *Gipuzkoako dantza gogoangarrien kondaira*, itzulpena dala kontuan izan duena, baina ez *Gipuzcoaco provinciaren Condaira*, 1847-an argitaratua. Eta lan honek, bere hirugarren zatiaren seigarren kapituluari buruzko gauza jakingarriak dakarzki.

Gauza beragatik ez dakar Axular, *Gero* (1643) liburuaren XLIX-gn. kapituluan pilotari buruz jardunarren. Ezta Axular baino lehen pilota aipatu zuten Etxeberri Ziburukoa eta Pouvreau, bere hiztegian honek. Iguaranek, 1853-an aipatzen du Gorosabel, baina ez urte berean *Eskaldunac* poema argitaratu zuen Hiribarren, eta «Pilota Yocoa» izenezko poema hasten du 211-garren orrialdean. Juan Antonio Mogel berak ere, 1800-ean argitaratu zuen *Confesio ta comunioco sacramentuen gañean Eracasteac* liburuaren 63-garren orrialdean.

Aztertzen jarraituko ba gendu, oraindik euskerazko egileen artean askoz ere izen gehiago aurkituko genituzke pilotaren aipamena egin dutenak eta Iguaranen lerroetan ez daudenak. Penagarria, hainbeste hizkuntzetako egileak aipatzen direlarik, gure herrian bertan, eta eruditoen artean gainera, euskaldun egileak ezagunagoak ez izan beharra.

Hau ez da Iguaran personalki salatzearen, eruditoak orok baizik. Bide batez, urrenorako, hutsa osatzeko bidea ematen dugu.

J. S. M.

ZERGATIK UHIN ETA EZ UHAIN.—Bai, Uhin, Azkuek bere hiztegian hala dakarrelako. Axularrek hala erabili zuelako. Laburdin hala dalako (eta hitz hau oso berena dute lapurditarrek). Uhin, Lhandek zionez, Ziberoan erabiltzen omen da; baina Ziberoak ez du itsasorik eta Lapurdik bai. Beraz, itsas gauzetan, Lapurdirik amor emango nioke, beti ere, eta ez Ziberoari. Bestalde, gure literaturaren klasikoak ba dira nor, eta hiztegiak hoberena ere ba da zer.

Mitxelena berak, euskera idatziaren batasunerako —behar bada errazoi horiek kontuan harturik—, *Uhin* hautatu zuen. Hau ere bada zerbahit.

J. S. M.

GAZTERIA.—*Gazteria* gaizki dagoela, oraintsu esan digute euskerazko aldizkari batean. *Gaztedi* behar duela izan, esaten digute.

Gauza askok, nondik begiratzen den, hala ikusi. *Gaztedi* bai eta *Gazteria* ez? Bueno, ba, bai: *Gaztedi*, euzkotarrentzat; eta, *Gazteria*, euskaldunontzat. Eta, kitted!

J. S. M.

UGALDE, AMA GAXO DAGO.—Martin Ugalde adiskidea: oraintsu, «La Voz de España»-ren Correo de las Letras sailean (1970-XII-6-koa) dei antzerako bat izan duzu, zure *Las tres caras de Dios*-i aipamena egitean. Erderaz anitz ederrik emateko gauza omen zara, eta bildur dira gure inguruan galduko ote zaran. Erderazko literatoak beti pentsatu dute euskeraz ez dala posible ezer interesanterik ematea. Guk, erderazko idazlerik, euskeratik erderara ondo itzultzeko gauza direnak anitz nahi genituzke, ilunpean dauden (gure artean bakarrik daudelako) lan interesante asko behar bezala itzuli ahal izateko. Orduan konturako lirake euskerazko literatura non dagoen, orduan konturatuko herbestetan hemengo gauzak erderaz ematen dituzteen erdal-idazleetatik aparte ere ba dala zerbahit merezigarri.

Zuk behintzat, hartu duzun bidetik, gauza on asko eskaini ahal duzula iduritzen zaigu. Erdal literaturak zerbahit galduko luke behar bada, baina euskal literaturak ez du ezer galduko. Eta, guk, euskal literatura nahi dugu, herria, Euskal Herria, bere nortasun osoan gordeko ba dugu.

Ez ahaztu antzerki hari eman zenion izenburuakin: *Ama gaxo dago*. Eta lamien deieri ez jaramonik egin.

Erderaz euskeraren alde esaten diren hitzak, gehienetan hitz hutak. Guk exenploa eman bear dugu, Martin.

«Ama gaxo dago». Euskerazko osagarriak behar ditu. Erderazko hiletarik ez.

Juan SAN MARTIN.

PIARRES LAFITTE LUHOSOARRA.—Fitxak erabilten ditugunori, inoiz, sorginkeriak gertatzen zaizkigu. Nork daki nondik, beti sartzen zaigu fitxeroaren morroilo-zilotik sorginen bat, behar ez diren nahasketak sortzeko. Baina siniskerien kontra «ez zeok hamairurik» esanez behin baino gehiagotan altxatu geranok, ezin bota sorginerririk. Maiz, konturatu gabe, norberaren buruak oker jokatu ditugulako.

Beraz, hau izan da Piarres Lafitte idazle euskalariarekin gertatu zaidana. Nahiago nuen sorginen bati kulpa bota, baina supertizioak ontzat ez ditudala hartzen zenbait neronek aitortu dudanez gero, ez

dut beste erremediorik eta nere buruari bota behar erru guziak.

Lerro hauen bidez, hainbeste aldiz besteeri adabakiak egiten jardun naizen sail honetan, nere hutsa ere publikoki aitortzen dut. Hau da, lehen aldiz *Escritores euskéricos* (1968) kataloguan eta gero *He-gatsez* (1971) izeneko hitz-lauzko bilduman, bietan, Lafitte jauna Frantziako Louhois-en sortua zala jarri nuen, eta ez da horrela. Oker hori zuzentzeko esan beharrean naiz, Piarres Lafitte Ithurralde jauna Lapurdiko Luhosokoa dala.

Frantziako Louhois-koak ez dute asko sentitu hain gizon ohoretsua beren herrikoa ez izateaz, zeren izen hortako herririk ez bait da. Luhosokoei barka eskatzen diet. Eurokin batean, nik ere nahiago nuen gizon handi hau gureagoa izatea, eta hala dala erabakitzea pozgarri zait.

J. S. M.

